

5. Карманова Ж.А., Шкутина Л.А., Маженова Р.Б., Конхашева У.М., Алишбаева Ж.Е. Толерантность - профессиональное качество современного педагога // Международный журнал экспериментального образования. - 2013. - № 10. - С. 33-35.

6. Николсон П. Толерантность как моральный идеал // Толерантность. Вестник УрМИОН. 2001. №1. С. 129-147.

7. Декларация принципов терпимости: Принята резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года // Организация Объединённых Наций : [Электронный ресурс] www.un.org/ru/

8. Капустина Н. Г. Формирование толерантности в образовательной среде / Н. Г. Капустина // Начальная школа плюс до и после. – 2016. - № 8. – С. 79 - 80.

МРНТИ 14.29.29

УДК 376.37

Қалиақпар Күлшат Нұрбайқызы
№17"Ер Төстік" балабақшасы, Астана қаласы, kaliapar@bk.ru

СӨЙЛЕУ ТІЛІНДЕ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ

Аңдатпа

Мақалада сөйлеу тілінде кемістігі бар балаларды бейнелеу өнері арқылы жан-жақты дамыту жолдары қарастырылған. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуға арналған бейнелеу өнерінің оқыту әдіс-тәсілдері ұсынылған.

Түйін сөздер: бейнелеу өнері, сөйлеу тілінде кемістігі бар балалар, аппликация, шығармашылық, сурет, натура.

Қалиақпар Күлшат Нурбаевна
Детский сад №17"Ер Төстік", г. Астана, kaliapar@bk.ru

РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ РЕЧИ ЧЕРЕЗ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО

Аннотация

В статье рассмотрены пути всестороннего развития детей с речевыми нарушениями через изобразительное искусство. Представлены методы обучения изобразительному искусству для обучения детей с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: изобразительное искусство, дети с нарушениями речи, аппликация, творчество, рисунок, натура.

Kaliakpar Kulshat Nurbaevna
Kindergarten No. 17"Er Tostik", Astana, kaliapar@bk.ru

DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH SPEECH DISORDERS THROUGH VISUAL ARTS

Abstract

The article considers the ways of comprehensive development of children with speech disorders through visual arts. The methods of teaching fine arts for teaching children with special educational needs are presented.

Keywords: fine art, children with speech disorders, application, creativity, drawing, nature.

Қазіргі уақытта жалпы сөйлеу тілінде кемістігі бар балалар мәселесі кең ауқымды қаралып және де оны шешу қолға алынған. Оның пайда болу себептері әр түрлі. Мұндай балалардың әлеуметтік ортаға бейімделуі қиындық тудырады. Өз құрдастарымен және ересектермен тез тіл табыса алмайды. Өйткені, өз бойындағы кемшіліктен жасқанып, қысылады. Балалар ана тіліндегі көптеген дыбыстарды дұрыс айта алмайды, дыбысталуы ұқсас дыбыстарды ажырата алмағандықтан, сөздік қоры жасына сәйкес емес. Сондықтан жалпы білім берумен қатар түзету жұмыстары жүргізіледі. Сонымен қатар ұйымдастырылған оқу қызметтері барысында сөйлеу тілінде кемістігі бар балаларды жан-жақты ашуға болады. Баланың сөйлеу тілін түзету негізгі мәселе болғандықтан, қазақ тілінде тіл түзету жұмысына әдістемелік нұсқаулықтар болмағандықтан, осы балалармен қазақ тілінде жұмыс жасау қиындық тудырады. Сөйлеу тілінде кемістігі бар балалардың есте сақтау қабілеттері төмен, қабылдауы шашыраңқы, ұсақ қол моторикасы жете дамымағандықтан, осындай балаларға көмек көрсету мақсатымен жұмыс жасау қажеттілігі туды. Жалпы тіл түзету жұмыстары мен жеке жұмыс түрлеріне бейнелеу өнерінің (сурет салу, аппликация) түрлері арқылы тіл түзету жұмыстарын жүргізу көзделді.

Бұл өнердің де негізінде адам, табиғат және заттық әлемді тұтастықта, бірлікте қарастыру жатыр. Бейнелеу өнері дүниені байқау, бақылау, көру нәтижесінде оның көркем бейнесін жасайды. Бейнелеу өнерінің көркемдеу құралдарына сурет, түрлі түс, пластика, жарық пен көлеңке, композиция, ырғақ жатады. Шығармалар заттық материалдан дайындалатындықтан оған пәндік, заттық болмыс тән.

Бейнелеу іс-әрекеті мектеп жасына дейінгі балалардың эстетикалық сезімін тәрбиелеуде үлкен роль атқарады. Сурет салу, мүсін жасау, жапсыру, құрастыру сабақтарының өзіндік ерекшеліктері әсемдікті танып-білу үшін, балалардың бойында болмысқа эмоциялық-эстетикалық қатынастарды дамыту үшін кең мүмкіндіктер береді. Бейнелеу өнері нақты бар әсемдікті адамға көрсетеді, оның нанымын қалыптастырып, мінез-кұлқына ықпал жасайды. Мектеп жасына дейінгі балалардың бойында эстетикалық сезімдерді ойдағыдай дамыту үшін педагог сабаққа даярлану кезінде тапсырма балалардың мүдделеріне, олардың бейіміне, қандай дәрежеде жауап беретінін, олардың эмоциялық жағынан қаншалықты баурап алатынын ескеруге тиіс. [6,19-206]

Бейнелеу және құрастыру әрекетіне үйретудің негізгі мақсаты - балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту болып табылады. Балалардың айналадағы өмірден алған әсерлері бұл іс-әрекетінің мазмұны болып табылады. Сурет алу процесінде балада бейнелеушіге белгілі бір қатынас орнығып, қоршаған әлем жөніндегі білімі нақтыланып, көбейе түседі. Балалар сабақ кезінде түрлі материалдармен жұмыс жасауға дағдылар мен іскерліктерге ие болады. Мектепке дейінгі ересек жастағы баланың айналасындағыны берудегі бейнелеу мүмкіндіктері шектеулі. Тақырыптық композицияны жасау міндеті өзара логикалық байланысы бар заттар тобын бейнелеуді талап етеді. Өмірде бала заттар арасындағы байланыстар мен қатынастарды оңай аңғарады, алайда бұл қатынастарды сурет немесе аппликация арқылы беру үшін мектеп жасына дейінгі бала ой мен қиялдың үлкен жұмысын талап ететін бірқатар бейнелеу іскерліктерін меңгеруге тиіс. Бала бейнеде ненің басы, ненің екінші дәрежелі екенін анықтау; композициялық міндеттерді шешу қажет. Бұл бейнелеу тәсілдерін меңгеру - ойды дамытуды талап ететін барынша күрделі міндет.

Қазіргі заң талабына сай жас ұрпақты жан-жақты оқыту-тәрбиелеуде, олардың ой-өрісінің, қиялының, шығармашылығының дамуына әсер етуіне жағдай туғызатын дәстүрден тыс әдіс-тәсілдер өте көп: саусақпен салу, граттаж, бір басылымды сурет, сурет, үрлеу, сулау, пастель, жіппен, май шаммен, шашырату, умаждалған қағазға сурет салу, тасқа сурет салу, бояу тамшыларымен, табиғи және қалдық заттарды қолдану, аралас техника, коллаж. «Күзгі бақ», «Тастан жасалған құлпынай», «Менің аулам», «Жаңғақтан жасалған қан қызы», «Менің мысық ойыншығым», «Көбелектер», «Жол жүру ережесі» т.б. тақырыпта өткен оқу іс-әрекеттер балалардың өнерге деген қызығушылығын оята отырып, өз ойларын еркін жеткізуге көмектеседі. Сабақтың нәтижелі өтуіне тақырыпқа сай әуен қолдану немесе жаңа

технологияларды қолданып отырса, баланың көтеріңкі көңіл-күймен жұмыс жасауына әсер етеді. Берілген тапсырмаларды орындау үшін әртүрлі бейнелеу жабдықтары, көрнекіліктер, табиғи материалдар, мата түрлерін балалар қызығарлықтай етіп дайындау қажет. Балалар сабақта сол затпен таныса отырып, затты көреді де сол туралы ән, тақпақ, көркем сөз айтып, оны бейнелейді немесе жапсырады.

Бейнелеу өнеріне үйретудің әдістері мен тәсілдері:

1. Бақылау;
2. Заттарды пайдалану;
3. Үлгіні пайдалану;
4. Суретті пайдалану.

Бақылау

Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың табысты болуы олардың айналасындағыны бақылай білуі, болмыс құбылыстары арасындағы байланыстарды анықтап, жалпы және жеке белгілерді бөліп көрсете білуі қаншалықты дамитынына байланысты. Баланы арнаулы бейнелеу тәсілдеріне, түрлі бейнелеу материалдарын пайдалану әдістеріне үйрету қажет. Тек сабақта жүйелі түрде үйрету процесінде ғана балалардың қабілеттері қалыптасады. Балабақшада бейнелеу және құрастыру әрекеті жөніндегі ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде шартты түрде көрнекі және сөздік деп бөлінетін тәсілдер пайдаланылады. Балалар бақшасына тән тәсілдер тобы ойын тәсілдерін құрайды. Ал үйрету тәсілі сабақтардағы іс-әрекеттердің ерекшелігін анықтамайды бар болғаны тар көлемде үйрету маңызына ие, неғұрлым жеке, көмекші құрал.

Заттарды пайдалану

Натурамен жұмыс жасау затты белгілі бір қашықтықта, сурет салушының көзіне қатысы жағынан ол қандай болса, сондай жағдайда бейнелеуді көздейді. Оны неғұрлым сипаты жағынан қабылдайтындай етіп орналастырады. Тәрбиеші натураны балалармен бірге егжей-тегжейлі қарап шығып, талдау процесіне бағыт беріп, оны сөзбен және ым-ишарамен жеңілдетіп отырған жөн. Мысалы, ересектер тобында шырша бұтағының натурасынан сурет салған кезде балалар бұтақшалардың орналасуын кеңістікте, сол жақ пен оң жақ бұтақшалар тармақтары мен көлемін беріп, қара қошқыл немесе ашық оңде қалың қылқан жапырақтардың суретін салады. Осы мақсатта жапырақтар, бұтақтар, гүлдер, жемістер мен ойыншықтарды пайдалануға болады.

Үлгіні пайдалану

Натура сияқты үлгі де үйрету әдісі және жекелеген тәсіл ретінде де пайдаланылады. Бейнелеу іс-әрекеті түрлерінде көбінесе декоративтік және конструкциялық жұмыстарда үлгі үйрету әдісі ретінде қолданылады. Балалар үлгілерден ою-өрнек элементтерін көшіріп алуға, элементтердің орналасуы және үйлестіруге үйренеді. Үлгілерді пайдалану сол сабақтардың алдындағы міндеттерімен аңқалады. Мәселен, үлгі тәрбиешінің арнайы нұсқауынсыз ұсынылуы мүмкін, балалар оны көріп алып, өз беттерімен орындайды. Бұл жағдайда үлгіні қолдану баланың сыни тұрғысынан ойлауны арттырады. Кейде үлгі үйрету тәсілі ретінде де пайдаланылады. Мысалы, заттың суретін салғанда, мүсінін жасағанда үлгі көшіру мақсатында емес, бейнелеп отырған зат туралы балалардың түсінігін нақтылау үшін пайдаланылады.

Суретті пайдалану

Суреттер негізінен балалардың қоршаған болмыс туралы түсініктерін нақтылау үшін бейнелеу құралдары мен тәсілдерін анықтау үшін қолданылады. Сурет көркем шығарма ретінде образдарды әдемі әрі әсерлі береді. Осы кезде балалардың шығармашығын арттыру үшін сабақ барысында қандай да бір детальдарды нақтылау үшін картинаны кейбір балаларға көрсетіп алу қажет, бұдан кейін картинаны алып тастау керек. Себебі оны одан әрі көріп қабылдау көшіруге әкеліп соғады. Олардың бейнелеу қабілеттері мен шығармашылығын дамыту мақсатында аяқталмаған картинаны ұсынуға болады. Тәрбиеші сұрақтар қойып нақтылау арқылы сурет салдыруға болады. Балабақшада шығармашылық саласы аясында өтетін сурет салу, жапсыру, мүсіндеу сабақтары балаларды бейнелеу өнеріне баулуда

жетекші роль атқарады. Сурет алуды заттық, затқа қарап сурет салу, сәндік бейнелеу, сюжеттік сурет салудан бөлеміз. Сурет салуға үйретудің негізгі мақсаты-балалардың айнала қоршаған тіршілікті тануға көмектесу, олардың аңғарымпаздығын дамыту, сұлулықты сезінуге тәрбиелеу және бейнелеу тәсілдеріне үйрену.

Апликация негізгі фонға сәндік және тақырыптық формалардағы қиындыларды жапсыру арқылы әр түрлі заттарды көркем безендіру үшін қолданылады.

Балабақшада аппликациялық жұмыстардың дайын формаларын жапсыру (сәндік-геометриялық және өсімдік формаларынан, заттық - жеке бөлшектерде және т.б.) мен кесу формаларды жапсыру (жеке заттарды, сюжеттік, сәндік) сияқты түрлерін қолданады. Балалардың қиялын, шығармашылық қабілеттерін дамытуға жапсырудың үлкен мүмкіндіктері бар. Айталық, ою-өрнекті өздері кескен дайын геометриялық фигуралардан болмасын құрастыруларына болады. Сәндеу жұмыстарда дайын формаларды қолдану мектеп жасына дейінгі балалардың бар зейінін ою-өрнектегі элементтерді белгілі ырғақпен қайталап отыруға, үйлесімді, әдемі түстерді таба білуге бағыштауға мүмкіндік береді. Апликациядан ұйымдастырылған оқу қызметінде балалар өздері бөліктері мен силуэттерін қиып, жапсыратын алуан түрлі заттардың қарапайым да күрделі формаларымен танысады. Силуэтті кескінді жасау үлкен ой мен қиял жұмысын талап етеді, өйткені силуэтте кейде заттың негізгі белгілері болып табылатын детальдар болмайды. Апликациядан ұйымдастырылған оқу қызметтерінде математикалық түсініктердің дамуына мүмкіндік туғызады. Мектепке дейінгі балалар аса қарапайым геометриялық формаларының аттарымен, белгілерімен танысады, заттардың және олардың бөліктерінің кеңістікте орналасуы мнә көлемі туралы түсінік алады. Осы күрделі ұғымдарды балалар декоративтік ою-өрнек жасау процесінде немесе затты бөлік-бөлігі бойынша бейнелеген кезде оңай ұғып алады. Ұйымдастырылған оқу қызметінің барысында мектепке дейінгі балалардың бойында түсті, ритмді, симметрияны сезу дамиды және осының негізінде көркемдік талғам қалыптасады. Оларға түсті өздері жасау немесе форманы бояу керек емес. Балаларға түрлі түстер мен реңктегі қағаздарды бере отырып оларды әдемі үйлесімді тандай білуге тәрбиелейді. Апликациядан ұйымдастырылған оқу қызметтерінде балаларды жұмысты жоспарлы ұйымдастыруға үйретеді, өйткені өнердің бұл түрінде композиция жасау үшін бөліктерді жүйелі жапсырудың үлкен маңызы бар. Апликацияда бейнелерді орындау қол бұлшық еттерін дамытуға, қимылдарды үйлестіруге жәрдемдеседі. Бала қайшы ұстауға, қағаз парағын бұра отырып, формаларды дұрыс қиып алуға, формаларды қағаз бетіне бір-біріне бірдей қашықтықта орналастыруға үйренеді. Алуан түрлі материалдардан конструкциялау бейнелеу іс-әрекетінің басқа түрлеріне қарағанда ойынмен көбірек байланысты.

«Үй жиһаздары»
шкафтың ішіне қажетті
суреттер салу

«Дастарған»
мата немесе түрлі
қағазды қиып безендендіру

«Сүйкімді қонжық»
штрихтау тәсілі

Балалар қағазды майыстыру, жинау, кесу, желімдеу жолымен жалпақ формалардың түрін өзгерту тәсілдерімен танысады. Табиғи және басқа материалдармен жұмыс істеу балаларға өздерінің шығармашылық қабілеттерін көрсете білуіне, жаңа бейнелеу дағдыларына ие болуға мүмкіндік береді.

Сөйлеу тілінде кемістігі бар балаларға бейнелеу іс-әрекеті жеке-дара шығармашылық қабілетін дамытады және қарапайым дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді, дүниені тану мен эстетикалық қабылдауын дамытады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Грибовская А.А., Левченко Т.А. Народное искусство и детское творчество. Метод.пособие для воспитателей. – Алматы, Просвещение - Казахстан, 2007.
2. Григорьева Г.Г. Развитие дошкольника в изобразительной деятельности. – М., 2000.
3. Жарықбаев Т. Педагогика. – Алматы: Мектеп, 1998. - 148 б.
4. Жұмабекова Ф.Н. Балабақшадағы бейнелеу іс-әрекетінің әдістемесі. – Алматы, 2015.
5. Жұмабекова Ф.Н., Ойшыбаева А.А. Құрастыру. Әдістемелік нұсқау – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2017. – 96 б.
6. Зубарева Н.М. Дети и изобразительное искусство. – М. «Просвещение», 1973.
7. Өтетілеуов Е. «Балақай» – Алматы: Жалын баспасы, 1986.

МРНТИ 14.35.05

УДК 378.2

¹Saliyeva D.A., ²Nietbayeva G.B., ³Rakhmonova.O.O.

¹Head of the Department of Applied Psychology of QDPI, Ph.D., Associate Professor

²KazNPU. Ph.D., Associate Professor

³ Teacher of the Department of Applied Psychology of QDPI
Kokand State Pedagogical Institute (Uzbekistan)

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF DIRECTING STUDENTS TO PROFESSIONS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract

The article provides information on the psychological aspects of guiding students to a profession and professional training, interest in professional activity, adaptation to the profession, professional enlightenment, professional consultation, professional diagnostics, and training sessions on career orientation.

Key words: professional training, interest in professional activities, adaptation to the profession, professional enlightenment, professional consultation, professional diagnosis, career orientation, career choice, professional knowledge, professional counseling, professional diagnosis, professional training

¹Салиева Д.А., ²Ниембаева Г.Б., Рахмонова О.О.

¹Заведующая кафедрой прикладной психологии, к.психолог., н., доцент

²к.п.н, КазНПУ имени Абая

³ преподаватель кафедры прикладной психологии Кокандского государственного педагогического института (Узбекистан).

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИИ СТУДЕНТОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

В статье представлена информация о психологических аспектах ориентации учеников на профессию и профессиональную подготовку, заинтересованности в профессиональной деятельности, адаптации к профессии, профессиональном просвещении, профессиональном консультировании, профессиональной диагностике, тренингах по профориентации.